

Otsides elus olemise tunnet

Juhan Ulfsaki lavastatud „Melanhoolia“ on Von Krahli teatri reklaamlause „puhas kunst“ sügav väljendus, asetudes ülitäpselt tänapäeva.

MADLI PESTI

Von Krahli teatri ja Ekspeditsiooni „Melanhoolia“, põhineb Lars von Trieri filmil, lavastaja Juhan Ulfsak, tõlkija Katrin Hammer, lavastusdramaturg Eero Epner, kunstnik Edith Karlson, helilooja Jakob Juhkam, kostüümikunstnik Kärt Ojavee, valguskunstnikud Oliver Kulpsoo ja Mihhail Makošin. Mängivad Anne Törnpu, Mari Abel, Katariina Tamm, Erki Laur, Rasmus Kaljujärv, Jörgen Liik ja Markus Truup. Esietendus 13. IV Von Krahli teatris.

Koobas maailmalõpu ootesaalis. Seintel linnulaibad, näivalt savist. Eeslaval põrnitseb publikut elusuuruses hobune Abraham, samuti näivalt savist. Tagalaval näiliselt väikekodanlik purskkaev peata naiseskulptuuriga. End teibi ja ehitusvahuga koos hoidvad peata kujud. Kuivanud rootsudest pruudikimp. Plastikust kolmekorruseline pulmatort, mida traditsiooniliselt kaunistav pruutpaarikujuke on ka peata. Elu kui veiklevad varjud tehislõkke ääres. Üksikud karjed. Madalsagedusheli. Ergul valgusel läheneb Maale komeet Melanhoolia. Maailmalõpukoopas käib pulmapidu, kus aega veedetakse karaoket lauldes ja elus olemise tunnet otsides.

Tõeline *Gesamtkunstwerk*. Von Krahli teatri uuslavastus „Melanhoolia“ on tõeline *Gesamtkunstwerk* – Juhan Ulfsaki lavastajakäe all on valminud uus meistriteos Lars von Trieri samanimelise filmi põhjal. Filmi põhitegelased ja -situatsioon on äratuntavad: peategelane on reklaamiagentuuris töötav ja depressiooni põdev noor naine (Katariina Tamm) ning põhisituatsiooniks pulm, mille on kingituseks korraldanud pruudi õde ja õemees ning mille peale pruut on kohustatud õnnelik olema. Näivalt ongi. „Ma olen õnnelik,“ sisendab ta enesele.

Ja nagu pulmas ikka, saavad siin kokku laiendatud perekond ja sõbrad. Vastandatakse kapitalistlik eduühiskond ja läbinägelik depressiooni põdev peategelane (Trieri Justine'ist on Von Krahli teatris saanud Tiina). Pruudilt nõutakse isegi omaenda pulmas töötegemist: elegantselt küüniline reklaamifirma boss Jaak (Erki Laur) nõuab pruudilt reklaamlauset armastuse tarvis. Ühtlasi on peategelane ainus, kes teab, et maailma lõpp on kohe käes: Maale läheneb komeet Melanhoolia.

Trieri filmi kandev telg on Richard Wagneri muusika ooperist „Tristan ja Isolde“ – see kõlab mu kõrvus hiljutisest Liis Kolle Vanemuise-lavastusest. Ka Ulfsaki lavastust kannab muusika, ent teisiti, Jakob Juhkami seatuna ja salvestatuna. „Melanhoolia“ lavastustervik on sugulane Ulfsaki lavastustest ehk enim

„Unistajatega“ (2017, teater NO99), seda just muusikaliselt kompositsioonilt, jõuliselt atmosfäärilt ja punkhoiakult (olgu et „Unistajates“ oli *metal* ja „Melanhoolias“ on popmuusika). Võimas koostöö Juhkamiga jätkub. „Melanhooliat“ on võimalik vastu võtta kui erakordset, tund ja kolmveerand kestvat muusikavideot. Lavastaja Ulfsak näitab siin end taas vilunud atmosfäärimeistrina. Atmosfäär kehtestub etenduse esimesest hetkest ega lase lahti enne, kui see kõik – muusikaline ühendkunstiteos – lõpeb kõrvulukustava vaikusega.

Teatrilaval kuuleme Wagneri muusikat vaid aimamisi (Juhkami imelises seades), kuid lavastustervik on kui wagnerlik ühendkunstiteos. Oma ala tippkunstnikud on loonud erisuguseid elemente, mille lavastaja ja trupp on voolinud hämmastavalt ühtseks tervikuks. Kõigepealt saab publik osa tunnustatud skulptori Edith Karlsoni tööst: ta on teinud „Melanhoolia“ pulmapeoks koopa, mille seintele on kivistunud kunstnikule iseloomulikud surnud lindude skulptuurid, ning elusuuruses hobuse Abrahami, kes justkui hingab ja pilgutab mulle silma. Koobas mõjub kui liminaalne ruum, maailmalõpu ootesaal. Karlsoni kunstiteos lisab tervikusse tubli annuse õõva.

Lavastusega kaasnevatest intervjuudest on aimata, et seekord ei pidanud sobitama end kunstnik lavastaja ja trupiga, vaid vastupidi: trupil tuli asetuda valminud kunstiteosesse ning sellega kohaneda. Küllap oli esimesest ehmatusest ülesaamine piisavalt inspireeriv, nii et sündinud on kongeniaalne tervikteos.

Edith Karlsoni käekirjale omase robustse savikarva koopa paneb elama Oliver Kulpsoo ja Mihhail Makošini dünaamiline valguskujundus. Koopaseintel veiklevad lillad, kollased ja punased varjud. Installatsioonina mõjuv koobas muutub galeriilikult pimestavvalgeks hetkiti, kui pulmalised märkavad publiku tagant lähenevat komeeti.

Hoolimine ja soojus. Siin maailmalõpu ootesaalis oleme me kõik koos. Siin on raha ja edu tähtsustavad Kleer ja John (Mari Abeli ja Rasmus Kaljujärve võluvas esituses), siin on reklaamifirma boss Jaak – kuldsed kõrvarõngad, kuldne kell ja sõrmus –, detailideni väljapeetud eduinimene Erki Lauri vapustavas kehastuses. Üheks etenduse kulminatsiooniks on hetk, mil reklaamiboss purskab tantsima kui iluuisutaja. Enne on juttu olnud liblikatest.

Koopiakirjutaja ehk tänaõhtune pruut Tiina on leidnud reklaamsõna armastusele – „tühjus“. Tiina loob lava keskele skulptuuri Edith Karlsoni robustsetest teibist ja ehitusvahust koosnevatest peata kujudest. Kas kujund seest tühjadest ja hingetutest inimestest, kelle tegevuse(tuse) tõttu peab hukkuma Maa? Erki Lauri tegelane on kui liblikas, kes lendleb, käed kui tiivad seljal, ümber tühjuse skulptuuri.

Hingetuse ja tühisuse teemat kannab ka reklaamifirma bossi vennapoeg Tim (Markus Truup), kes on mängukann bossi ja ka Tiina käes. Viksi ja edasipürgiva

Timi tööpäev kestab täpselt ühe päeva: tema funktsioon on näidata bossi hingetust ja küünilisust.

Siin on pruutpaar Tiina ja Mihkel. Mihkli funktsioon on imetleda ja armastada pruuti, kuni Mihkli tagant paiskub Jörgen Liik, kelle esitada on üks lavastuse kulminatsioonilugusid, Billy Idoli „White Wedding“. Ei ole võimalik kirjeldada atmosfääri, mille suudab Jörgen Liik oma esitusega luua. Lavastuse kompositsioonitelg liigubki mööda poplaule, mida pulmakülalised (näiliselt) sõnu edastavalt ekraanilt lugedes esitavad, selg publikusse.

Pruut Tiina on aga justkui üks neist koopaseintele kivistunud lindudest. Kui hetkeks valgus pruudi pealt eemale liigub, mõjub ta oma valges pruutkleidis kui kummitus, kui veel hingitsev lind, kes tahab koopast välja pääseda, kraapides häälekalt küüntega koopaseinu. Koopaseinu katavad linnud, kes pole välja pääsenud.

Ja siin on ka pruutpaari ema Anne Tärnpu võimsas kehastuses. Tema erakordselt sisendusjõuline karaoke-esitus saab publikult lausa vaheaplasi. Tärnpu ema kukub äärmiselt sobivalt ansamblist välja, tema tegelaskuju oli antagonist ka Trieri filmis. Trier ja ka Ulfsak koos Tärnpuga annavad omamoodi äraspidise ninanipsu põlvkondade konfliktile, kujutades ühiskonna konventsioone põlgavat vanemat põlvkonda ning pereväärtusi ja väikekoodanlikku korda hindavat nooremat põlvkonda. Ema tegelaskuju (ainus, kellele ei ole antud isikunime – ehk ongi ta mõeldud suurema üldistusena?) eristub ka oma ekstravagantsema kostüümi poolest (kostüümikunstnik Kärt Ojavee).

Sellise tegelaste konstellatsiooniga võiks eeldada hirmsaid konflikte ja vastandumist. Fookus on aga mujal. Küünilisust on lavastuses vähe, on hoopis soojust, hoolitakse üksteisest (näiteks väike detail: Tiina, kes näeb maailma lõppu tulemas, katab oma käega õe silmad, et õde ei hirmutaks lähenev komeet). Siin otsivad kõik elusolemise tunnet, ka siis, kui kogu lootus on ära võetud. Hooliva soojuse kõrvale hiilibki sõda, pommivarjend, häving, peata mehed ja lapsed. Peagi laulab peata laps karaoket!

Kes, kurat, ütles, et peab olema õnnelik? Ulfsakil on õnnestunud luua erakordselt mitmekihiline teos, kus ühtaegu tuuakse esile üksikisiku sisevõitlus, vastandatakse eri ajastute arusaamu perekonnamudelid ning osutatakse ka laiemalt ühiskonna toimimise mudelitele (loe kavalehelt läbipaistvusühiskonna kontseptsioonist). Selle kolmetasandilise surve alla paigutub kohustus olla õnnelik. „Ma olen õnnelik,“ kinnitab pruut Tiina korduvalt, sisendades näivust. Õmmees John õpetab „õigesti“ mõtlemise kunsti: „Tiina, sa mõtled täiesti valesti. Õnn on tegutsemine õnne nimel. Ei jää koopiamasinat melanhoolselt põrnitsema, vaid teed koopia naksti ära ja töötad edasi.“ See on ehk humoorikas viibe Ulfsaki eelmisele lavastusele „Pigem ei“. Tiina aga lihtsalt ei ole õnnelik. Abikaasa Mihkel: „Kes, kurat, ütles, et peab olema õnnelik?“

Etenduse jooksul voolab vähemalt minu taju läbi väga paljude emotsioonide: vahelduvad hämmastus, imetus, õõv, hirm, hoolivus, haavatavus, raskemeelsus, ahastus, jõuetus, hüljatus, kergendus, kergus ja nali, kuid hetkiti siseneb selgelt ka nimiemotsioon melanhoolia. Von Krahli teatri „Melanhooliasse“ mahub justkui terve maailm oma mitmekülgsuses. Võib lavastust vaadata kui ühe hingetõmbena kulgevat muusikavideot, võib näha selles filosoofilist traktaati ja võrrelda omavahel platonlikku koopametafoori, läbipaistvusühiskonda ja baudrillardlikku simulaakrumit, võib vaadata seda kui performatiivset installatsioonikunsti, keskkonnateemalist ohudraamat, aga ka oodi ühtehoidmisele.

„Melanhoolia“ on Von Krahli teatri reklaamlause „puhas kunst“ sügav väljendus, asetudes ülitäpselt tänapäeva. Siinkohal on hädavajalik laenata väljendit healt kolleegilt: tegemist on tõeliselt ajastuväärilise kunstiteosega, mille teeb veelgi mõjuvamaks kunstilistesse kujunditesse kätketud ambivalentsus. Lavastus võbeleb ühelt poolt õõva ja võõrituse vahel, aga teiselt poolt soojuse ja hoolivuse vahel. Lõpuks näeme castelluccilikke aeglasi performatiivseid ja sümbolitiineid kaadreid. „See ei ole elu, vaid kõigest varjud koopa seintel,“ kuuleme. „Kogu kurjust ei saa enam tagasi pöörata,“ öeldakse. Lõpuks jäävad elav tuli, surnud linnud, peata kujud ja vaikiv hobune. Tule sahin. Veel viimsed varjud veikleavad saabuva komeedi madalsagedushelis, kuni saabub kõrvulukustav vaikus.